

نظریه اسلامی پیشرفت

(با تأکید بر اهداف، ارکان، ابعاد و مولفه‌های پیشرفت اسلامی)

سعید وکیلی

دکتری مدیریت راهبردی دانش از دانشگاه عالی دفاع ملی، شاغل در سازمان برنامه و بودجه کشور،

شماره تماس ۰۲۱۳۳۲۷۴۹۴۴، پست الکترونیکی: Vakili91@chmail.ir

چکیده

طراحی و تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به فرموده‌ی رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) «دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی می‌باشد و تولید الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی لازمه تحقق تمدن اسلامی است که این الگو نیازمند به نظریه اسلامی پیشرفت می‌باشد». این پژوهش بنیادی و کاربردی، از روش آمیخته (کیفی و کمی) بهره برده است. هدف پژوهش «شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت» است که اجزای نظریه موصوف شامل: مفهوم، اهداف، ارکان و ابعاد و مولفه‌های پیشرفت از بیانات و مکتوبات بیست و هشت ساله رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) و با بهره‌گیری از ابزار نظریه داده بنیاد و استفاده از نرم‌افزارهای حدیث ولایت و مکس کیو‌دا استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و سپس نظریه اسلامی پیشرفت ارائه شده است. در این مقاله به اهداف پیشرفت در دو حوزه انسانی و حکومتی-تمدنی اشاره شده و ارکان پیشرفت شامل: ایمان، علم، عدالت، وحدت و امنیت و همچنین ابعاد ده‌گانه و ۳۴ مولفه‌ی پیشرفت را ارائه نموده است.

واژگان کلیدی

الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، نظریه اسلامی پیشرفت، نظریه داده بنیاد

مقدمه

در طول گذشت ۴۰ سال از وقوع انقلاب اسلامی ایران، حرکت‌های عظیم فکری، علمی و عملی در عرصه‌های مختلف پدید آمد که در راستای گفتمان انقلاب شکل گرفته است. در دو دهه‌ی اخیر طرح موضوع تحول در علوم انسانی و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به عنوان دو موضوع اساسی در ادامه‌ی نظام‌سازی اسلامی برای رهنمون شدن به وحدت امت اسلامی و ایجاد تمدن نوین اسلامی از مصادیق بارز این حرکت در جمهوری اسلامی ایران است. تحول در علوم انسانی و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت از مطالبات رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) بوده و در همه‌ی حوزه‌های علوم انسانی و عرصه‌های فکر، علم و زندگی نیازمند دمیدن روح معنویت از آموزه‌های دینی و بومی نمودن آنان براساس فرهنگ و اندیشه اسلامی می‌باشد. برای مهیا شدن در این مسیر نیاز به پیشرفت کشور در همه عرصه‌های ذکر شده وجود دارد لذا از سوی رهبری «دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی، دنبال کردن الگوی پیشرفت ایرانی-اسلامی.» (بیانات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، مورخ ۱۳۹۲/۰۵/۱۵) اعلام شده است که تولید این الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی لازمه تحقق تمدن اسلامی^(بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اعضای شورای عالی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در تاریخ ۱۳۹۵/۰۲/۰۶) خواهد بود که یکی از لوازمات اساسی برای این امر؛ شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت است.

اهمیت و ضرورت پژوهش: جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد تمدن نوین اسلامی نیاز به الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت دارد و برای این الگو نیاز به تدوین نظریه اسلامی پیشرفت می‌باشد. این نظریه برای نظام‌سازی در جمهوری اسلامی ایران و ایجاد زیرنظامات و جهت رهسپار شدن به ایجاد علوم انسانی اسلامی و به سوی ایجاد تمدن نوین اسلامی و امت اسلامی^(بعد از نظام‌سازی، دولت‌سازی و کشورسازی)، دارای اولویت و اهمیت زیادی است. از سوی دیگر فقدان نظریه اسلامی پیشرفت در کشوری که رویکردی جدید و اسلامی برای پیشرفت خود بعد از سرنگونی

رژیم ستم‌شاهی پهلوی داشته، آن را به سمت و سوی نظریه‌های غربی که با مبانی غیراسلامی ماتریالیستی^۱ و امانیستی^۲ که نظام سرمایه‌داری حاصل آن است سؤق خواهد داد. خلاء وجود نظریه‌ای اسلامی برای پیشرفت، نوعی از پیشرفت را برای کشور رقم می‌زند که ماهیت توسعه غربی و ظاهری اسلامی خواهد داشت.

مساله اصلی پژوهش: برای ایجاد تمدن نوین اسلامی؛ موضوعات الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و تحول در علوم انسانی مطرح و از دغدغه‌های نظام اسلامی می‌باشد. در این موضوعات برخورداری از نظریه اسلامی پیشرفت؛ دغدغه‌ای است که برای این دغدغه؛ کشف نظریه اسلامی پیشرفت، مساله‌ای اساسی بوده که مساله این پژوهش می‌باشد.

هدف پژوهش: «شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت بر اساس منویات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)». سوال اساسی پژوهش: «مفاهیم، اهداف، ارکان و ابعاد پیشرفت اسلامی براساس منویات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) کدامند؟»

این مقاله یکی از مقالات برگرفته از رساله دوره دکتری نویسنده در دانشگاه عالی دفاع ملی با عنوان «مبانی انسان-اجتماع‌شناختی پیشرفت‌ورزی و برآیند آن در نظریه اسلامی پیشرفت» با راهنمایی آیت‌الله علی‌اکبر رشاد می‌باشد که در پایان سال ۱۳۹۶ دفاع شده است. با توجه به رویکرد راهبردی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و به تبع آن نظریه اسلامی پیشرفت؛ این پژوهش نیز ماهیتی کاملاً کلان و استراتژیک دارد.

۱. مبانی نظری

۱.۱. پیشینه پژوهش

در این پژوهش با تمرکز بر موضوع نظریه اسلامی پیشرفت و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت سعی شده است پروژه، رساله و مقاله‌های پژوهشی صورت گرفته با توجه به هدف پژوهش مورد پیشینه‌شناسی و مرور ادبیات قرار گیرد.

در سال ۱۳۹۱ پروژه‌ای پژوهشی با عنوان «چپستی و مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرآیند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو» با هدف ارائه مفهوم‌شناسی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تدوین نقشه راه الگو، نظام ارزیابی و پایش الگو انجام گردید که با استفاده از نظر خبرگان و صاحب‌نظران و جمع‌بندی آن؛ مفهوم‌شناسی الگو و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت ارائه شده و نقشه راه تدوین الگو و همچنین جایگاه نظریه‌ی پایه پیشرفت در آن مشخص گردیده است. در طرح پژوهشی دیگری در قالب مطالعه گروهی در دانشگاه عالی دفاع ملی با عنوان «نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» با هدف دستیابی به ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های امنیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت؛ انجام شده است. در نتایج این پژوهش تبیین نقش امنیت در عرصه‌های زندگی، تفکر، علم و معنویت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و تقدم عرصه معنویت بر سایر عرصه‌ها و اولویت این عرصه بر سایر عرصه‌ها و نقش داشتن عرصه‌های بالا در امنیت و میزان نقش هریک از آن‌ها بیان شده است. همچنین در پروژه پژوهشی با عنوان «ارائه مدل مفهومی در راستای تحقق و اجرای ایده الگوی توسعه اسلامی ایرانی» که در سال ۱۳۹۳ انجام شده است، به مدل مفهومی الگوی توسعه اسلامی-ایرانی و مشخصات آن پرداخته شده و با روش اکتشافی، تحلیلی و تلفیقی؛ محققین با مطالعات پارادایمیک و زمینه‌شناختی؛ عناصر و مؤلفه‌های الگوی توسعه اسلامی-ایرانی را شناسایی و الگوی مفهومی آن را ارائه نموده‌اند. در دفاتر پنج‌گانه این پژوهش، سعی شده تا بر اساس مطالعات پارادایمیک و زمینه‌شناختی(ایران اسلامی)، پازل عناصر و مولفه‌های مدل الگوی توسعه را کامل نماید و افق اندیشه لازم برای تولید نظریه توسعه ایران اسلامی را فراهم آورد.

در رساله دکتری با عنوان تبیین اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران با روش نظریه داده بنیاد و از طریق استنتاج و قواعد منطق استقرایی روش نظریه‌پردازی داده بنیاد به آشکارسازی و هویداسازی اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی-ایرانی که می‌تواند به پیشرفت وضعیت مطلوب کشور منتهی شود، پرداخته شده است.

در این رساله پژوهشی، اصول پایه‌ای الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران را: معنویت، امنیت، حیات طیب و بارور، کرامت انسانی، آزادی، عدالت، انسان محوری، توحید، رفاه و ولایت و عناصر کلیدی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت: علم و فناوری، مشارکت، سرمایه، مردم سالاری دینی، دین محوری، حاکمیت صلح و تعامل بین‌المللی، هویت اسلامی ایرانی، استقلال همه جانبه، وحدت، توانمندسازی، توسعه همه‌جانبه زیرساخت‌ها، جهاد مدیرانه ملی، اقتدار حاکمیت ملی ذکر نموده است. در جدول زیر پیشینه‌شناسی رساله و پروژه‌های پژوهشی به صورت خلاصه جمع‌بندی شده است.

جدول (۱) جمع‌بندی پیشینه‌شناسی پروژه‌های تحقیقاتی و رساله‌های پژوهشی

عنوان، نویسنده، سال و محل پژوهش	نتایج پژوهش
نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (مطالعه گروهی پژوهشگران دانشگاه عالی دفاع ملی مصطفی اویسی و همکاران، ۱۳۹۳، دانشگاه عالی دفاع ملی-دانشکده امنیت ملی)	تبیین نقش امنیت در عرصه‌های زندگی، تفکر، علم و معنویت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و تقدم عرصه معنویت بر سایر عرصه‌ها و اولویت این عرصه بر سایر عرصه‌ها و نقش داشتن عرصه‌های بالا در امنیت و بیان میزان نقش هریک از آنها
ارائه مدل مفهومی در راستای تحقق و اجرای ایده الگوی توسعه اسلامی ایرانی (سیدمرتضی نبوی، ۱۳۹۳، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی ریاست جمهوری)	در این پژوهش با مطالعات پارادایمیک و زمینه‌شناختی، عناصر و مؤلفه‌های الگوی توسعه اسلامی-ایرانی را شناسایی شده و الگوی مفهومی آن ارائه گردیده است.

عنوان، نویسنده، سال و محل پژوهش	نتایج پژوهش
چپستی و مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرآیند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو (۱۳۹۱، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)	-ارائه مفهوم شناسی الگو و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت -ارائه نقشه راه تدوین الگو و جایگاه نظریه پایه پیشرفت در آن
تبیین اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (نیک‌بخش حبیبی، ۱۳۹۱)، دانشگاه عالی دفاع ملی-دانشکده مدیریت راهبردی)	-اصول پایه‌ای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: معنویت، امنیت، حیات طیب و بارور، کرامت انسانی، ... -عناصر کلیدی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: علم و فناوری، مشارکت، سرمایه، مردم سالاری دینی، دین محوری،
الگوی مطلوب توسعه (مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام-دکتر محمدباقر نوبخت و همکاران، ۱۳۸۸، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام)	-توسعه از منظر اسناد فرادستی نظام جمهوری اسلامی ایران هر چند از جنبه‌هایی با توسعه انسانی دارای وجه مشترک است ولی بسیار جامع‌تر و کامل‌تر از آخرین نظریه‌های توسعه و همچنین شاخص‌های توسعه‌یافتگی و اهداف هزاره سوم می‌باشد. بنابراین فرضیه اول قابل پذیرش خواهد بود. -با ابتدا به ویژگی‌های جامعه آرمانی در قانون اساسی و مشخصات جامعه توسعه‌یافته در سند چشم‌انداز بیست‌ساله؛ اصول، ابعاد و اهدافی برای توسعه در الگوی ایرانی - اسلامی ارائه شده است.

ماخذ: گردآوری پژوهشگر با اقتباس از پروژه‌ها و رساله‌های بررسی شده در پیشینه‌شناسی

با وجود این که از طرح موضوع الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت توسط رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) زمانی زیادی نمی‌گذرد در این حوزه نیز مطالعات، پژوهش‌ها و سمینارهای علمی متعددی برگزار شده و در خصوص نظریه‌پردازی بومی اسلامی در این حوزه مقالاتی ارائه شده است: (چهاردولی، ۱۳۹۲)، (خسروپناه و بانی، ۱۳۹۲)، (میرباقری، ۱۳۹۲)، (رشاد، ۱۳۹۱)، (وکیلی، ۱۳۹۱)، (نبوی و ملایری، ۱۳۹۲) و (امیدی، ۱۳۹۲). به عنوان نمونه مقاله تبیین الگوی مفهومی پیشرفت حقیقی اسلامی-ایرانی مبتنی بر معرفت‌شناسی دینی با استفاده از رویکرد نظام‌مند(چهاردولی، ۱۳۹۲) به نقشه راه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت پرداخته است.

در ترسیم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نظریه‌پردازی در آن، برخی پژوهشگران با نگاه سیستمی در دین (واسطی، ۱۳۸۳) و برخی با نگاه فرهنگی و مهندسی فرهنگی (چهاردولی، ۱۳۹۴) و برخی با نگاه علم دینی و روش‌شناختی دینی این موضوع را تبیین نموده‌اند: (امیدی، ۱۳۹۲)، (رشاد، ۱۳۹۲)، (رشاد، ۱۳۸۹)، (رشاد، ۱۳۸۷)، (موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام نور، بی‌تا)، (یوسف‌زاده، ۱۳۹۵)، (موسی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۲) و (رضوی، ۱۳۹۱) در برخی دیگر از این مقالات به روش‌های نظریه‌پردازی مانند روش شهید مطهری (نجاری، ۱۳۹۱)، (خاکی، ۱۳۹۰)، (عبدخدائی، ۱۳۹۱) و روش استنباط شده از قرآن (رضایی‌اصفهانی، ۱۳۹۰) یا روش‌های مستند به منابع غیراسلامی پرداخته‌اند. مانند توصیه روش وَنَدی وَنَ۲ برای روش‌شناسی نظریه‌پردازی در مطالعات سازمانی و مدیریتی (دانایی‌فرد، ۱۳۸۸) یا نظریه‌پردازی در حوزه مطالعات جامعه‌شناسی (عیوضی، ۱۳۸۹) و فرانظریه‌پردازی در علوم اجتماعی(لطفی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲) پرداخته شده است. به عنوان نمونه، مقاله‌ی نگرش سیستمی به دین که بعدها با کتابی با همین عنوان چاپ شده است؛ با وجود گذشت یک دهه از انتشار این مقاله، برای نشان دادن کارآمدی دین در همه امور زندگی و حتی برای تولید علم و نظریه‌پردازی؛ قابل توجه است. در این مقاله بررسی هویت

سیستمی و استراتژیک دین و علت توجه به این موضوع، فعال نشدن کارآمدی دین در زندگی امروز است. این مقاله کارآمدی دین در همه عرصه‌های زندگی و تاکید بر عرصه تدوین راهبردهای لازم برای برنامه‌ریزی را نشان داده و با هدف دستیابی به راهبرد فعال‌سازی کارآمدی دین تدوین شده است. در نتیجه‌گیری این مقاله آمده که حوزه‌های علمیه در صورتی موفق به تولید علم و نظریه‌پردازی بر اساس معادلات دین خواهند شد که گزاره‌های دین به‌صورت راهبردی و دارای لایه برنامه‌ساز دیده شوند. همچنین حرکت «فقه پویا» از تلاش برای انطباق دین با وضعیت موجود، به «فقه شبکه‌ای استراتژی‌ساز» برای تغییر وضعیت موجود به سوی انطباق با دین، تغییر جهت داده، هویت آینده‌ساز و نه چاره‌ساز به خود بگیرد و الگوهای جایگزین ارائه کند. (واسطی، ۱۳۸۳) ۱،۲. تعاریف و مفاهیم

در این بخش واژه‌های پُرکاربرد از دیدگاه‌های مختلفی تعریف می‌گردد و در نهایت تعریفی عملیاتی در این پژوهش به عنوان تعریف منتخب ارائه می‌شود.

نظریه^۴: واژه تئوری [نظریه] ریشه یونانی داشته و مفهوم کلی آن چیزی در حدود ملاحظه کردن، بررسی و تحقیق کردن می‌باشد (Wahric, ۱۹۷۰: ۳۵۵۹). به نوشته دوبین^۵، پژوهشگر در نظریه می‌کوشد تا تنها برخی از جنبه‌های دنیای واقعی را بازنمایی کند (Dubin, ۱۹۷۶: ۲۶). در هر صورت نظریه، نگره یک یا چند گزاره‌ی منسجم مبتنی بر مبنا(یا مبانی)، منطق، دلیل(یا دلایل) و مویدات موجه که پذیرش آن سبب دگرگونی متناهی در یک قلمرو علمی یا عملی گردد (رشاد، ۱۳۸۹: ۴۲) تعریف می‌شود.

نظریه اسلامی پیشرفت: در پیش‌نویس سند مبانی الگو، پیشرفت اسلامی را این گونه تعریف نموده است که «پیشرفت اسلامی حرکتی آگاهانه، برنامه‌ریزی شده، و هدفمند، جمعی، تدریجی، مستمر و متداوم، مبتنی بر مبانی و آموزه‌های اسلامی، همراه با خرد و دانش‌های عصری، متوازن و جامع ابعاد مادی و معنوی، تکاملی و در جهت شکوفاسازی هر چه بیشتر همه استعدادها و تامین حاجات انسان، رسیدن به حیات طیبه یعنی تقرب الی الله، و نیکبختی در دنیا و آخرت (مرکزالگوی

اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۴: ۱) در تعریفی دیگر آمده که نظریه اسلامی پیشرفت، نظریه‌ای برآمده از فروض بنیادی اسلامی است که در قالب مجموعه‌ای از مفاهیم و گزاره‌های به هم مرتبط برآمده از خصوصیات فرد و جامعه انسانی، ماهیت و واقعیت پیشرفت را به نحو قیاسی تبیین و پیش‌بینی می‌کند و برای مدیریت آن تجویز و توصیه خواهد داشت. این نظریه با اضافه شدن فروض کاربردی به نظریه‌های کاربردی و نظریه‌های کاربردی با لحاظ واقعیات عینی-مثلاً واقعیات جامعه ایرانی- برای طراحی مدل پیشرفت اسلامی- مثلاً مدل اسلامی پیشرفت ایران-تبدیل خواهد شد. (رفیعی‌آتانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۹۹)

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی نیز نظریه اسلامی پیشرفت را این‌گونه تعریف نموده که: نظریه اسلامی پیشرفت مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه، قوانین و راهبردها اطلاق می‌شود که در ساختاری منطقی و مبتنی بر مبانی بینشی و ارزشی اسلام مقوله‌ی پیشرفت را تبیین می‌کند (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۱). در این مقاله نظریه اسلامی پیشرفت گزاره‌ای نظام‌مند از مفاهیم، غایات (اهداف)، ارکان و ابعاد پیشرفت اسلامی است که بر اساس مبانی اسلامی بوده و برای پیشرفت و شکوفایی همه‌ی استعدادهای انسان خلیفه الهی برای رهنمون شدن جامعه اسلامی به سمت تمدن نوین اسلامی ارائه می‌شود.

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت این اصطلاح را چنین تعریف نموده است: «الگو یک نقشه جامع است که هدف و سمت حرکت، شیوه حرکت و نحوه رفتار جامعه را برای تحقق یافتن تحول تکاملی جامعه بیان می‌کند.» (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۱/۰۹/۲۵: ۱۰)، هرچند تعاریف متعدد و متکثر دیگری در این موضوع وجود دارد ولی این تعریف به دلیل جامعیت و کارگسترده و عمیق پژوهشگران، اساتید و صاحب‌نظران اندیشکده‌های مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در مفهوم‌شناسی الگو؛ به عنوان تعریف منتخب الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت انتخاب می‌گردد.

حضرت آیت‌الله رشاد در نشست اندیشه‌ورزی مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در سال ۱۳۹۳ با عنوان «نظریه پیشرفت اسلامی» بیان نمودند که مابین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و نظریه اسلامی پیشرفت، باید تفکیک قائل شویم. چون نظریه اسلامی پیشرفت به عنوان نظریه تمدن اسلامی، مُقید به زمان و مکان خاصی نیست، ولی الگوی پیشرفت وجه بومی شده این نظریه در ایران با توجه به شرایط تاریخی-فرهنگی و اقلیمی ایران است. نظریه پیشرفت یک انگاره نظریه است. اما الگو یک سابقه عملی دارد. بنابراین نظریه پیشرفت با نظام‌واره الگوی پیشرفت تفاوت دارد. (رشاد، نشست علمی مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۳) در این پژوهش نیز این تلقی از تفاوت بین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و نظریه اسلامی پیشرفت پذیرفته شده است.

۱.۳. چارچوب نظری

پس از طرح موضوع الگوی اسلامی پیشرفت توسط رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) یکی از موضوعاتی که در جامعه نخبگان و اساتید حوزه و دانشگاه به‌خصوص در شورای عالی و مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت مطرح گردید نظریه اسلامی پیشرفت بود. در این بخش سعی شده است تا به چارچوب نظری در باب این موضوع و همچنین غایات (اهداف غایی) پیشرفت با اتکاء بیشتر به منویات رهبری پرداخته شود.

الف) نظریه اسلامی پیشرفت: برای نام‌گذاری مجموعه‌ای از نظریه‌ها به نام یک علم خاص نظیر فیزیک، اقتصاد، شیمی، روان‌شناسی و ... سه ملاک و معیار قابل تصور است: «روش»، «غایت» و «موضوع» (رفیعی‌آثانی، ۱۳۹۴: ۲۹۵) علاوه بر این سه ملاک، این‌که نظریه بر پایه چه مبادی و مبانی و شامل چه مسائل و دارای چه مفهومی است بر شفافیت بخشی و عینی‌تر شدن آن موضوع علم و نظریه مرتبط با آن کمک شایانی می‌کند. لذا برای شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت به غایات (اهداف غایی)، مفاهیم، ارکان، ابعاد و مولفه‌های پیشرفت توجه می‌گردد که در مدل مفهومی این پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در خصوص نظریه اسلامی پیشرفت حضرت آیت الله علی اکبر رشاد در ارائه کار علمی در نشست اندیشه‌ورزی مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در سال ۱۳۹۳ با عنوان «نظریه پیشرفت اسلامی» بیان نمودند "نظریه اسلامی پیشرفت، مبتنی بر مبانی دین‌شناختی هم‌چون جامعیت، کارآمدی، روزآمدی، انعطاف‌پذیری و فهم‌پذیری دین است، منبع نظریه اسلامی، مشیت تکوینی و تشریعی الهی است و در نظریه اسلامی پیشرفت به مبنای انسان‌شناختی-جامعه‌شناختی، فطرت نمونی انسان یا فرگشت‌یابندگی شئون حیات اجتماعی باید پرداخته شود." (رشاد، نشست علمی مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۳) دیدگاهی نیز وجود دارد که معتقد است: گاهی ما فکر می‌کنیم اسلامی بودن به معنای این است که مستقیماً از یک نظریه اسلامی استفاده شود، در حالی‌که خود دین اسلام هم یک دین پویاست و تفکر را مدل کرده است. اسلام دستور نداده است که حتماً این‌گونه فکر کنید، بلکه به اصل فکر کردن فرمان داده است. نمی‌گویند راجع به چه چیز تعقل کنید بلکه می‌گویند تفکر کنید. پس اگر تفکر را وارد سیستم کردیم، آیا یک مدل دینی ایجاد نکرده‌ایم؟ خداوند یک کتاب تکوین دارد که با عقل باید خواند و کتاب تشریع از طریق وحی نازل شده است. اولین باب اصول کافی کتاب «عقل و جهل» است و آموزه‌های قرآنی نیز مکرراً دستور به تعقل داده‌اند. (ناسخیان و همکاران- به نقل از لطف‌الله نبوی، ۱۳۹۲: ۱۲۷)

ب) غایات (اهداف غایی) پیشرفت: انسان بر اساس فطرت الهی خویش همواره در آرزوی تکامل، پیشرفت، ترقی و بهبود اوضاع خود است. این خصیصه مشمول گذر زمان نشده، در همه عصرها و نسل‌ها دست‌یابی به وضع مطلوب و پیشرفت و توسعه مدنظر بوده است؛ اگر چه میزان و کیفیت پیشرفت، چشم انداز، راهکارها و اولویت‌های هریک متفاوت بوده است. انقلاب اسلامی تحولی بنیادین برای تغییر و دگرگونی اوضاع در مسیر رساندن انسان به رشد و تکامل مطلوب خویش و هدایت جامعه در مسیر پیشرفت همه‌جانبه و شکوفایی استعدادها و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بالقوه و بالفعل جامعه محسوب می‌شود. (رحمانیان، ۱۳۹۵) هدف از پیشرفت این است که ایران اسلامی در حرکت خود به سوی ترقی شتاب بخشد و به پیشرفت مطلوب و مقبول

اسلام دست یابد و کشور را به تمدن بزرگ اسلامی نزدیک سازد و چهره‌ای مقتدر، کارآمد و توأم با عدالت و اخلاق و معنویت از آن به نمایش بگذارد و آن را الگوی ملت‌های دنیا گرداند. امام خمینی (قدس سره) چشم‌انداز پیشرفت مطلوب را برای کشور این گونه ترسیم کرده، می‌فرماید: «بزرگ‌ترین آرزوی من این است که مردم ایران، در راه پیشرفت و ترقی و سعادت انسانی سرمشق برای همه ملت‌ها باشند. ما می‌خواهیم یک جمعیتی نورانی پیدا بکنیم، یک قشرهای نورانی که وقتی وارد می‌شویم در یک دانشگاهی، عملش نورانی، علمش نورانی، اخلاقش نورانی، همه چیزش نورانی باشد، الهی باشد. اعتلا به این است که ما مسلک‌مان را و مکتب‌مان را به پیش ببریم ما رو به اعتلا هستیم و بشر را رو به اعتلا می‌خواهیم ببریم. مهم این است که اسلام به همه ابعاد تحقق پیدا بکند به طوری که هر کس وارد این مملکت می‌شود، از سر حدّ که وارد شد، آثار اسلام را ببیند، تا مرکز که آمد آثار اسلام، دانشگاه رفت اسلامی، وزارتخانه‌ها رفت اسلامی، ادارات دولتی رفت اسلامی، بازار آمد اسلامی، در کشاورزها و پیش‌کارگرا رفت اسلامی، آن‌که مقصد ما هست این معنا هست.» (صیفحه امام خمینی^(۵)، جلد ۸: ۲۱۸)

«حیات طیب» سعادت دنیا و آخرت و رشد ابعاد «مادی» و «معنوی» انسان را در برمی‌گیرد. ابعاد مادی انسان عبارتست از: رشد در عرصه علمی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، کشاورزی، نظامی، هسته‌ای و غیره که نیازهای دنیایی ما می‌باشند و ابعاد معنوی انسان عبارتست از: رشد در راستای قرب الهی، رضای الهی و تقوای الهی، لذت معنوی و در یک جمله دستیابی به «نفس مطمئن». اجزای عقلانیت عبارت است از: مبانی «هستی‌شناختی»، «معرفت‌شناختی»، «انسان‌شناختی»، «ارزش‌شناختی» و «روش‌شناختی». عقلانیت اسلامی در این پنج عرصه اظهارنظر کرده است و از آنجا که هر الگوی پیشرفتی حتماً مبتنی بر عقلانیتی است، وقتی سخن از پیشرفت کوثری به میان می‌آید، باید مبنای آن حتماً بر عقلانیت اسلامی مبتنی باشد. (ناسخیان و همکاران- به نقل از حجت‌الاسلام عبدالحسین خسروپناه، ۱۳۹۲: ۵۰ و ۵۱) «آنچه که موجب می‌شود ما الگوی غربی را برای پیشرفت جامعه‌ی خودمان ناکافی بدانیم در درجه‌ی اول این است که نگاه جامعه‌ی غربی و

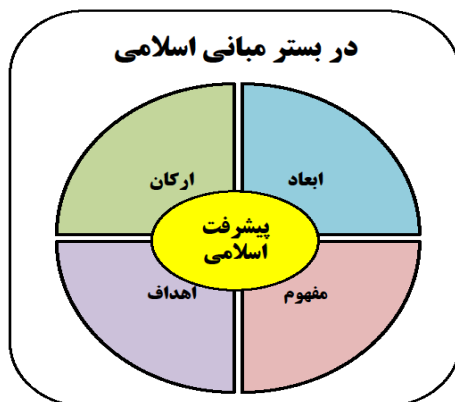
فلسفه‌های غربی به انسان - البته فلسفه‌های غربی مختلف‌اند، اما برآیند همه‌ی آن‌ها این است - با نگاه اسلام به انسان، به کلی متفاوت است؛ یک تفاوت بنیانی و ریشه‌ای دارد. لذا پیشرفت، که برای انسان و به وسیله‌ی انسان است، در منطق فلسفه‌ی غرب معنای دیگری پیدا می‌کند، تا در منطق اسلام؛ پیشرفت از نظر غرب پیشرفت مادی است... پیشرفت وقتی مادی شد، معنایش این است که اخلاق و معنویت را می‌شود در راه چنین پیشرفتی قربانی کرد. یک ملت به پیشرفت دست پیدا کند، ولی اخلاق و معنویت در او وجود نداشته باشد، اما از نظر اسلام پیشرفت این نیست. البته پیشرفت مادی مطلوب است، اما به عنوان وسیله. هدف، رشد و تعالی انسان است.» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۸۶/۲/۲۵)

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) رسیدن به پیشرفتی همه جانبه را از اهداف انقلاب اسلامی می‌داند و دستیابی به آن را مطلوب ثابت و ایده‌آل اسلام شمرده، می‌فرماید: «هدف انقلاب عبارت بود از ساختن یک ایرانی با این خصوصیات که عرض می‌کنم: مستقل، آزاد، برخوردار از ثروت و امنیت، متدین و بهره‌مند از معنویت و اخلاق، پیشرو در مسابقه جامعه عظیم بشری، در علم و بقیه دستاوردها، برخوردار از آزادی با همه معانی آزادی، هم آزادی اجتماعی مورد نظر است، به معنای رها بودن و آسوده بودن و آزاد بودن کشور از دست اندازی بیگانگان و استیلای آن‌ها و هم آزادی معنوی که آن رستگاری انسان و تعالی اخلاقی انسان و عروج معنوی انسان است که هدف اعلی، این است. ایران با این خصوصیات مطلوب، همه این چیزهایی که گفتیم؛ همه آن چیزی که مربوط به مسائل دنیای جامعه است؛ مثل عدالت، امنیت، رفاه، برخورداری از آزادی و استقلال - هم آنچه که مربوط به مسائل اُخروی است؛ مثل رستگاری، تقوا، پرهیزگاری، رشد اخلاقی، تکامل معنوی انسان، در کلمه اسلامی مندرج است.» رهبر معظم انقلاب در توضیح بیشتر این هدف می‌فرماید: «این چیزی بود که در انقلاب بود. می‌خواستیم ایرانی بسازیم با این خصوصیات. این مطلب یک اضافه‌ای دارد و آن این است که مسئله فقط ایران هم نبود؛ ایران به عنوان یک الگو برای جوامع اسلامی در درجه اول و همه جوامع بشری در درجه بعد، مورد نظر بود. ما می‌خواستیم این جامعه را با این

خصوصیات بسازیم و آن را بگذاریم جلوی چشم آحاد بشر و امت اسلامی؛ بگویید این است که هم مطلوب اسلام است و هم میسور مردم این روزگار است. انقلاب می‌خواست به همه کسانی که در هر نقطه‌ای از دنیای اسلام هستند، نشان بدهد که این الگو تحقق یافتنی و شدنی است. این هم نمونه‌اش. این آن چیزی بود که به عنوان هدف انقلاب وجود داشت. این هدف از اول بود، امروز هم همین هدف است، در آینده هم همین هدف خواهد بود؛ این هدف ثابت است.» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴) هدف اصلی و نهایی جامعه، دستیابی به سعادت و تعالی معنوی است. مقصد اسلام از علوم مادی رساندن عالم طبیعت به مرتبه توحید است. (حضرت امام خمینی (رحمه‌الله‌علیه) در جمع اساتید دانشگاه، ۱۳۵۸/۰۴/۱۳) رهبر معظم انقلاب اساس پیشرفت مطلوب انقلاب اسلامی را بر چهار ستون اصلی رفاه مادی، عدالت اجتماعی، روحیه و آرمان انقلابی و برخورداری از ارزش‌های اخلاقی اسلام، استوار دانسته، می‌فرماید: «بر این چهار ستون اصلی است که جامعه رو به رشد اسلامی شکل می‌گیرد و قوام و استحکام می‌یابد و استعدادها شکوفا و سرچشمه‌های نیکی و بهروزی جوشان می‌شود و جامعه اسلامی الگوی جذابی برای همه ملت‌ها می‌گردد.» (پیام رهبر معظم انقلاب به ملت ایران در چهلمین روز ارتحال امام خمینی (ره)، ۱۳۶۸/۰۴/۲۳)

۱.۴. مدل مفهومی

با استفاده از پیشینه‌شناسی و مرور ادبیات برای نظریه اسلامی پیشرفت و همچنین تعریف مختاری که برای نظریه اسلامی پیشرفت ارائه شده؛ نیاز است که مفهوم پیشرفت، غایات پیشرفت، ارکان و ابعاد پیشرفت شناسایی گردد. این با فرض این است که مبانی این نظریه؛ اسلامی باشد. پیش‌فرض اخیر با بکارگیری از منویات ولی‌امر مسلمین در این پژوهش برای شناسایی گزاره‌های گفته شده محقق فرض شده است، لذا مدل مفهومی به قرار زیر ارائه می‌شود:

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش

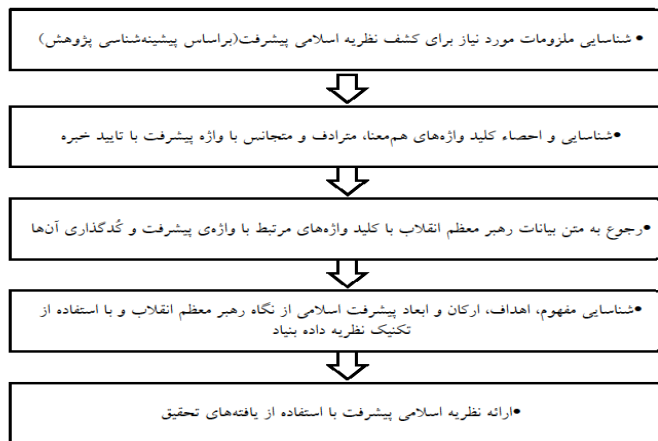
هر نظریه پیش‌فرض‌هایی دارد و دارای اهداف بوده و همچنین دارای روش و موضوع است. در این مدل که موضوع آن پیشرفت اسلامی است، سعی شده براساس پیشینه‌شناسی با شناسایی مفهوم، ارکان و ابعاد پیشرفت علاوه بر عینی و شفاف شدن موضوع پیشرفت و لایه‌های آن و با شناسایی اهداف غایی در پیشرفت اسلامی، همه ملزومات مورد نیاز برای ارائه نظریه در موضوع پیشرفت اسلامی مهیا گردد. محتوای این مدل به معنای هم‌عرض بودن ماهیتی ابعاد، ارکان، مفهوم و اهداف نمی‌باشد و صرفاً شناسایی اجزاء نظریه اسلامی پیشرفت و رهنمون شدن به سمت آن است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف و به دلیل ارائه مفاهیم جدید و بنیادین در نظریه اسلامی پیشرفت؛ از نوع بنیادی است. از طرفی به دلیل کاربرد نتایج این طرح در طراحی و تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، پژوهش کاربردی نیز می‌باشد.

این پژوهش بر حسب نوع داده از نوع روش پژوهش آمیخته (ترکیبی) است. برای شناسایی مفهوم، اهداف، ارکان، ابعاد و مولفه‌ها با استفاده از روش کیفی و راهبرد نظریه داده بنیاد و بهره‌گیری از

مکتوبات و بیانات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) و با استفاده از نرم‌افزارهای حدیث ولایت و مکس کیودا^۱، تلاش می‌شود که موضوع پیشرفت و به تبع آن نظریه اسلامی پیشرفت شناسایی گردد. فرآیند روش تحقیق به شرح زیر است:

شکل (۲) فرآیند روش تحقیق

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

در این بخش سعی می‌شود بر اساس مدل مفهومی در چهار حوزه: مفاهیم، اهداف، ارکان و ابعاد پیشرفت مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) اولین شخص و مقام عالی در جمهوری اسلامی ایران هستند که موضوع الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و به تبع آن موضوع نظریه اسلامی پیشرفت را مطرح فرموده و بارها بر این موضوع تأکید داشته‌اند. معظم‌له به عنوان مُبدع طرح این موضوع و به عنوان ولی‌امر مسلمین در حال حاضر بهترین شخص برای رجوع و اخذ مستندترین، جامع‌ترین و ناب‌ترین رای و نظرات در موضوع پیشرفت در کشور هستند. لذا در این بخش بر اساس بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ شمسی (سال شروع رهبری معظم‌له) تا سال ۱۳۹۵ و برای واژه‌های پیشرفت و توسعه از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۵ که موضوع الگوی اسلامی-

ایرانی پیشرفت مطرح گردید و با استفاده از روش نظریه داده بنیاد و بکارگیری نرم‌افزار مَکس‌کیُودا؛ مفهوم و اهداف پیشرفت اسلامی به همراه مضامین و مقوله‌های آن به عنوان ابعاد و مولفه‌های پیشرفت شناسایی و معرفی گردد، تا بدین طریق اجزاء نظریه اسلامی پیشرفت شامل: مفهوم، غایات، ارکان، ابعاد و مولفه‌های پیشرفت و مطابق با مدل مفهومی پژوهش کشف شود. به همین منظور گام‌های عملیاتی زیر طی شده است:

گام اول: واژه پیشرفت و واژه‌های مترادف، متجانس و نزدیک به معنای این واژه با استفاده از کُتَب لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ مُعین شناسایی گردید. این واژه‌ها به خُبرگان ارائه و اصلاح و تایید واژگانی که تا حد زیادی دربردارنده مفهوم پیشرفت است در ۲۱ کلید واژه استخراج گردید. کلید واژه‌های مذکور شامل: پیشرفت، تعالی، به پیش رفتن، جلو رفتن، جلو تر رفتن، ارتقاء، ترقی، توسعه، رشد، گسترش یافتن، وسیع شدن، حرکت کردن، شکوفا شدن، بزرگ شدن، فراخ شدن، تکاپو، جهش، جهش کردن، آبادانی کردن، آباد کردن، عمران کردن می‌باشد.

گام دوم: واژه‌های شناسایی شده از طریق نرم‌افزار حدیث ولایت و پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی مورد جستجو قرار گرفت و نتیجه از میان بیانات و مکتوبات رهبری در ۲۰۱۸ صفحه و در واحد تحلیل پاراگراف و به شکل اسناد متنی و ۴۳۵۷ داده-پاراگراف که حاوی واژه مورد جستجو بوده، گردآوری شده است.

گام سوم: داده‌های بدست آمده به عنوان یک فایل-پروژه در نرم افزار مَکس کیُودا بارگذاری گردید تا با استفاده از روش نظریه داده بنیاد؛ نظریه پیشرفت براساس بیانات و مکتوبات ۲۶ سال گذشته رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در اجزاء نظریه شامل: مفهوم، اهداف، ارکان و ابعاد پیشرفت و در چارچوب مدل مفهومی این پژوهش کشف گردد.

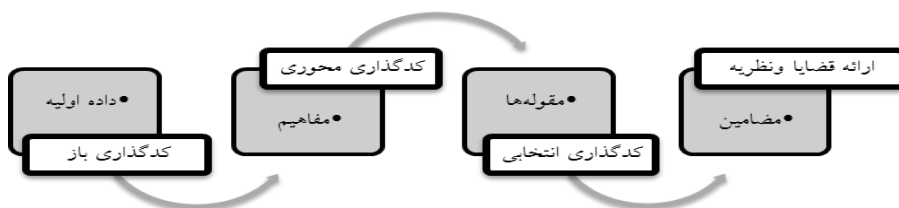
گام چهارم: کُگذاری باز داده‌های بدست آمده در نرم افزار مَکس کیُودا

جدول (۲) تعداد اسناد متنی و کدهای باز نظریه داده بنیاد در موضوع پیشرفت

تعداد کلید واژه جستجو	داده‌های یافت شده	تعداد کد باز اولیه
۲۱ واژه	۴۳۵۷ داده به شکل اسناد متنی	۲۳۵۹

گام پنجم: کُدگذاری محوری که بعد از کُدگذاری باز و قرار دادن این کدها ذیل یک مفهوم کلی تر و یا انتزاعی تر صورت می‌گیرد. تعداد کدهای محوری به تعداد ۳۴ کُد می‌باشد. این کدها در سه حوزه تشابه، تجانس و ترادُف با کدهای باز که از متن صریح رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) انتخاب شده است به خبرگان و صاحب‌نظران ارائه و آماده برای کُدگذاری انتخابی شده است.

گام ششم: کُدگذاری انتخابی که در واقع نتیجه کار خواهد بود و نظریه در موضوع مورد نظر آماده برای رُخ نمایاندن است. به بیان دیگر کدهای محوری با توجه جنس آن‌ها در قالب کد انتخابی، انتخاب می‌گردند.

شکل (۳) مراحل کُدگذاری در روش نظریه داده بنیاد

گام هفتم: در این روش به دلیل استفاده از متن صریح بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) نیاز به حساسیت نظری ندارد، لیکن در هر مرحله با تشکیل جلسه برای خبرگان و صاحب‌نظران دانشگاهی و اساتید گرامی رساله پژوهشی مرتبط با این مقاله و با روش دو دلفی کدها کنترل شده است.

پس از کُدگذاری باز اولیه و سپس کُدگذاری محوری و انتخابی، در پنج حوزه مفهوم پیشرفت، اهداف پیشرفت، ارکان پیشرفت، مضامین (ابعاد) و مقوله‌ها (مولفه‌ها) پیشرفت احصاء گردید.

۳.۱. تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به «مفهوم‌شناسی پیشرفت»

با روش گفته شده که بر اساس بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) و روش نظریه داده بنیاد است، مفهوم پیشرفت حاصل گردید. بیشترین درصد تکرار مفاهیم (اگر به منزله تاکید باشد) در بیانات و مکتوبات رهبری در خصوص مفهوم‌شناسی پیشرفت (بیش از ۱۵٪ فراوانی) مربوط به توصیف و تبیین کلیات مفهوم پیشرفت اسلامی و غربی بوده و پس از آن به میزان ۱۱٪ فراوانی داده، مربوط به تحقق‌پذیری پیشرفت با شکوفایی استعدادهای فطری و تعالی‌بخش انسانی و بقیه گزاره‌ها دارای درصدی بین ۴ تا ۷ درصد بوده که به ماهیت، اصطلاح‌شناسی و نوع پیشرفت مربوط می‌شود.

۳،۲. تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به «اهداف پیشرفت»

هدف اصلی و نهایی جامعه، دستیابی به سعادت و تعالی معنوی است. مقصد اسلام از علوم مادی رساندن عالم طبیعت به مرتبه توحید است. (فرمایش حضرت امام خمینی^(رحمت‌الله‌علیه) در جمع اساتید دانشگاه، ۱۳/۰۴/۱۳۵۸)

در این بخش نیز بر اساس بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) و با استفاده از روش نظریه داده بنیاد سعی شده است که غایات پیشرفت‌شناسایی گردد که در کدگذاری‌های باز صورت گرفته، اهداف اسلامی پیشرفت در دو حوزه اهداف انسانی و اهداف تمدنی/حکومتی/اجتماعی حاصل گردید.

بالاترین درصد اهداف پیشرفت در حوزه انسانی مربوط به تعالی، کمال و سعادت انسان (با ۱۲٪ فراوانی) و سپس مکارم اخلاق و آباد کردن دنیا (با حدود ۸٪ فراوانی) می‌باشد و در حوزه تمدنی، حکومتی و اجتماعی بالاترین درصد فراوانی مربوط به آرمان‌های اسلامی و انقلابی، گسترش عدالت و ادامه راه و جهت‌گیری و وصیت حضرت امام^(رحمت‌الله‌علیه) با حدود ۱۳٪ فراوانی می‌باشد.

۳،۳. تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به مضامین و مقوله‌های پیشرفت اسلامی

پس از کدگذاری باز اولیه که از متن، بیان و مکتوبات صریح رهبری استخراج گردید، کدگذاری باز ثانوی به عنوان مفاهیم مستخرج از کدهای باز اولیه و با عنوان مفاهیم پیشرفت (که حتی می‌توان به عنوان شاخص‌های پیشرفت تلقی گردد) انجام گرفته است و سپس کدگذاری محوری و انتخابی

به ترتیب به عنوان مقوله‌ها و مضامین که با توجه به جنس آن‌ها می‌توان آن‌ها را به عنوان مولفه‌ها و ابعاد پیشرفت نیز نام برد، استخراج گردید. تعداد کد باز اولیه ۲۳۵۹ کد و تعداد کد باز ثانوی که به عنوان مفاهیم و حتی شاخص‌ها ارائه شده است ۲۹۷ شاخص و تعداد مقوله‌ها (به عنوان مولفه‌ها) و مضامین (به عنوان ابعاد) به ترتیب ۳۴ و ۱۰ استخراج گردید.

جدول (۳) تعداد مضامین، مقوله‌ها و مفاهیم پیشرفت

تعداد مضامین (کد انتخابی- ابعاد)	تعداد مقوله‌ها (کد محوری- مولفه‌ها)	تعداد مفاهیم (کد باز ثانوی- شاخص‌ها)	تعداد کد باز اولیه (کد مستخرج از متن)
۱۰	۳۴	۲۹۷	۲۳۵۹

در نتایج حاصل از این روش ابعاد پیشرفت در سه حوزه انسان، اجتماع و حکومت قابل استنتاج است که در بخش بعد ارائه شده است.

بالاترین درصد فراوانی به ابعاد اقتصادی؛ فکر، علم و فناوری و فرهنگی به ترتیب با ۲۱،۹، ۲۱،۵ و ۲۰،۵ درصد اختصاص دارد. و کمترین درصد فراوانی به بُعد حقوقی و قضایی اختصاص پیدا کرده است. در ترتیب مقوله‌ها به لحاظ تکرار فراوانی (که اهمیت مقوله را نیز نشان می‌دهد) بیشترین به فرهنگ عمومی؛ سیاست‌های اقتصادی؛ تفکر، پژوهش و خردورزی؛ ارزش‌های اسلامی اقتصادی؛ سیاست داخلی؛ ایمان؛ فرهنگ دینی و انقلابی تعلق دارد. لازم به ذکر است در این مقاله استخراج مولفه‌ها مورد هدف نمی‌باشد لیکن در جریان کُگذاری داده‌ها، مولفه‌ها نیز شناسایی شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به ارکان پیشرفت

در ضمن بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده، که در کلید واژه‌های مرتبط با پیشرفت از بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب^(مدظله‌العالی) صورت می‌گرفت به پنج موضوع که به لحاظ اهمیت، تکرار و تاکید می‌توان آن‌ها را با عنوان ارکان پیشرفت نام بُرد نیز شناسایی گردید. به عنوان مثال می‌توان بر تاکید معظم‌له بر تقویت علم که می‌تواند انسان را ستونی برای مدنیت و پیشرفت قرار دهد، اشاره نمود. «از لحاظ علمی خودتان را تقویت کنید، پیش ببرید؛ نه فقط برای

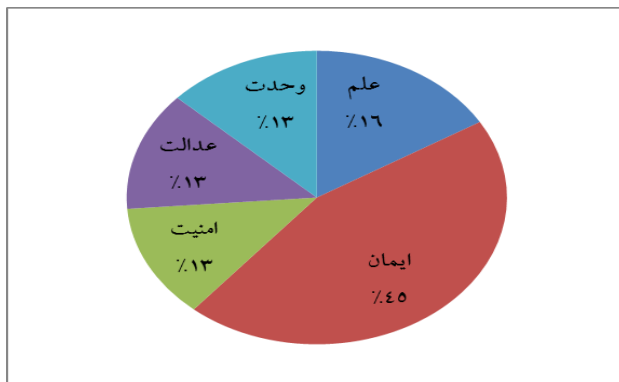
این که حرف شما در دیگری اثر کند، برای این که شما می خواهید یک ستونی باشید که این بنای عظیم، این کاخ مجلل- کاخ مدنیت و پیشرفت ملت ایران- بر روی این ستون ها بر سرپا بایستد و بنا شود. (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با اساتید دانشگاه های استان خراسان در دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵) این پنج رکن در پیشرفت شامل ایمان، عدالت، علم، وحدت و امنیت بوده که فراوانی و درصد فراوانی آن ها به قرار جدول زیر است:

جدول (۴) شناسایی «ارکان پیشرفت» براساس منویات رهبری با روش نظریه داده بنیاد

ارکان پیشرفت	شماره کد باز اولیه	فراوانی	درصد فراوانی
علم	۰۰۲۲-۰۰۴۹۶-۰۰۸۷۹-۱۰۹۵-۱۱۰۶-۱۱۶۳-۱۲۸۹-۱۳۰۲- ۱۴۳۴-۱۴۶۳-۱۴۸۳-۱۷۳۶-۱۷۵۴-۱۹۰۷-۲۰۹۹-۲۲۲۴- ۲۳۴۰-۰۰۴۰۶-۱۷۶۴	۳۰	۱۶
ایمان	۰۰۰۵-۰۰۰۱۰-۰۰۰۲۵-۰۰۰۲۹-۰۰۰۷۴-۰۰۰۹۸-۰۰۱۶۱-۰۰۱۷۰- ۰۰۱۸۲-۰۰۲۳۳-۰۰۲۸۴-۰۰۳۹۰-۰۰۳۹۷-۰۰۴۰۰-۰۰۴۲۲-۰۰۴۵۹- ۰۰۴۹۱-۰۰۵۲۳-۰۰۵۷۹-۰۰۵۹۷-۰۰۶۰۹-۰۰۷۰۸-۰۰۷۲۱-۰۰۸۵۰- ۰۰۸۶۴-۰۰۸۷۲-۰۰۸۹۶-۰۰۹۲۴-۰۰۹۴۷-۰۰۹۵۸-۰۰۹۷۴-۰۰۱۰۷۱- ۰۰۱۰۷۴-۰۰۱۰۸۶-۰۰۱۱۱۳-۰۰۱۱۵۳-۰۰۱۱۵۷-۰۰۱۱۸۸-۰۰۱۲۳۰-۰۰۱۵۰۹- ۰۰۱۵۲۷-۰۰۱۵۳۰-۰۰۱۵۳۵-۰۰۱۵۳۶-۰۰۱۵۳۹-۰۰۱۵۶۷-۰۰۱۵۷۰-۰۰۱۶۳۰- ۰۰۱۶۳۱-۰۰۱۶۷۵-۰۰۱۷۰۴-۰۰۱۷۳۹-۰۰۱۷۵۸-۰۰۱۷۷۰-۰۰۱۷۷۵-۰۰۱۸۰۰- ۰۰۱۹۰۱-۰۰۱۹۵۰-۰۰۱۹۵۱-۰۰۱۹۶۹-۰۰۱۹۸۲-۰۰۲۰۹۲-۰۰۲۲۱۷-۰۰۲۳۰۱- ۰۰۲۳۱۰-۰۰۲۳۱۴-۰۰۲۳۱۵-۰۰۲۳۲۳-۰۰۲۳۴۰-۰۰۲۶۸۲-۰۰۲۹۰۶-۰۰۲۹۴۳- ۰۰۱۹۴۸-۰۰۱۴۵۳-۰۰۱۷۶۵-۰۰۱۶۷۳-۰۰۱۸۲۹	۸۲	۴۵

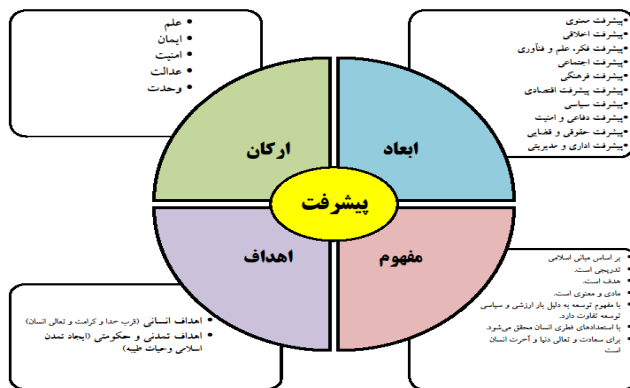
ارکان پیشرفت	شماره کد باز اولیه	فراوانی	درصد فراوانی
امنیت	۵۰۸-۷۰۷-۷۵۷-۱۳۲۶-۱۳۳۶-۱۳۹۸-۱۳۹۹-۱۴۷۹-۱۷۴۹- ۱۷۵۰-۱۸۵۵-۱۸۸۷-۲۰۲۱-۲۰۴۶-۲۰۴۷-۲۰۷۴-۲۱۰۰- ۲۲۴۷-۲۲۴۸-۲۲۶۲-۲۲۶۵-۲۲۶۶-۲۳۲۱	۲۳	۱۳
عدالت	۰۱۶۷-۰۱۹۶-۰۲۶۷-۰۵۹۲-۰۶۱۱-۰۷۸۳-۰۷۸۸-۰۹۰۴- ۱۴۷۴-۱۶۱۸-۱۷۲۶-۱۷۷۴-۱۷۸۰-۱۸۳۰-۱۹۵۳-۲۰۴۰- ۲۱۶۸-۲۱۸۶-۰۹۳۲-۰۸۸۹	۲۴	۱۳
وحدت	۰۱۹۹-۰۲۵۹-۰۵۹۵-۰۸۱۰-۰۸۲۸-۰۸۲۹-۰۸۳۰-۰۸۷۰- ۱۰۳۱-۱۰۸۲-۱۱۳۶-۱۸۸۰-۱۹۳۴-۱۹۳۵-۱۹۵۸-۲۰۲۶- ۲۱۱۸-۲۱۴۱-۲۲۶۴-۱۳۷۰-۱۶۴۴-۱۲۴۳	۲۴	۱۳

در این جدول ایمان و علم به ترتیب با فراوانی ۴۵ و ۱۶ درصد در رتبه اول تکرار، تاکید و اهمیت و پس از آن امنیت، عدالت و وحدت هر کدام به میزان فراوانی ۱۳ درصد قرار دارند. که این نتیجه‌گیری در نمودار زیر قابل مشاهده است:

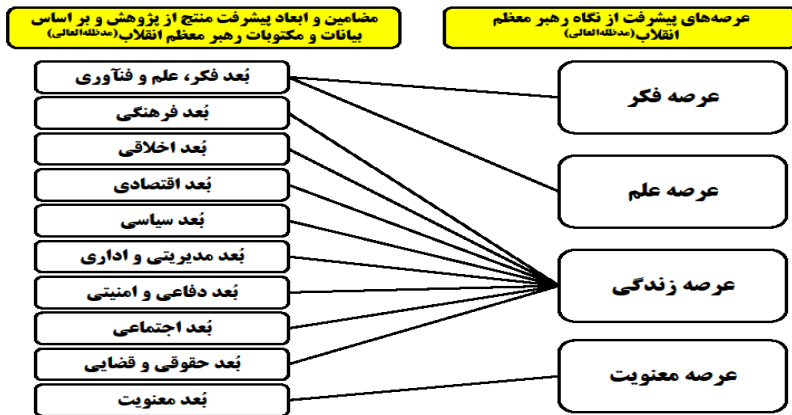

نمودار (۱) فراوانی واژه‌های پرتکرار و مهم در بیانات و مکتوبات رهبری در خصوص پیشرفت

پس از شناسایی مفهوم، اهداف، ارکان، مضامین (ابعاد)، مقوله‌ها و مفاهیم پیشرفت؛ مدل مفهومی پژوهش با مدل زیر کامل و به عنوان مدل نظریه اسلامی پیشرفت بر اساس بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) ارائه می‌شود:

شکل (۴) نظریه اسلامی پیشرفت بر اساس منویات رهبری با روش نظریه داده بنیاد در این جا ذکر دو نکته ضروری است. اولاً؛ برخی از ابعاد و اهداف پیشرفت به لحاظ تکرار و تاکید؛ ماهیت رکن پیشرفت را به خود می‌گرفتند و لذا ابعادی هم‌چون علم و معنویت یا هدفی هم‌چون گسترش عدالت؛ در این پژوهش در مرحله‌گذاری انتخابی به عنوان ارکان پیشرفت در نظر گرفته شده‌اند. ثانیاً؛ اگر سوال شود که چهار عرصه‌ی فکر، علم، زندگی و معنویت که توسط رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) (بیانات رهبر معظم انقلاب در نخستین نشست «اندیشه‌های راهبردی»، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰) برای پیشرفت معرفی شده است، چه ارتباطی با ابعاد اکتشاف شده در این پژوهش دارد؟ بصورت خلاصه مطابق شکل زیر می‌توان بین عرصه‌های گفته شده و ابعاد احصاء شده تناظر یک‌به‌یکی را ایجاد نمود.

شکل (۵) تناظر بین عرصه‌های پیشرفت و ابعاد پیشرفت منتج از پژوهش

به بیان دیگر بُعد فکر، علم و فناوری معادل عرصه‌های فکر و علم بوده و بُعد معنویت معادل عرصه معنویت و ابعاد اخلاقی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، مدیریتی و اداری، دفاعی و امنیتی، حقوقی و قضایی و اجتماعی معادل عرصه زندگی هستند که معظم‌له در بیانات خود تاکید فرموده‌اند.

نتیجه‌گیری

مفهوم‌شناسی پیشرفت: پس از تجزیه و تحلیلی که در باب مفهوم پیشرفت در بخش قبل صورت گرفت می‌توان مفهوم‌شناسی پیشرفت اسلامی، در دو حوزه مفهوم پیشرفت و تفاوت توسعه غربی با مفهوم اسلامی پیشرفت را در گزاره‌های زیر جمع‌بندی و به عنوان نتیجه‌گیری این بخش ارائه نمود:

الف) مفهوم پیشرفت چیست؟ پیشرفت امری تدریجی و هدف است که بر اساس مبانی اسلامی است ولی دارای معنای مطلق نیست پیشرفت هم مادی و هم معنوی بوده و هم کمی و هم کیفی است که با شکوفایی استعدادهای درونی انسان و جامعه (درونزا)؛ با استحکام بخشی به ساخت درونی نظام و رسیدن به آرمان‌های متعالی اسلامی محقق می‌شود. پیشرفت در کشور نیاز به

نقشه و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت دارد که با فکری بومی و بر اساس نیازهای کشور طراحی می‌شود.

ب) تفاوت مفهوم توسعه غربی با مفهوم پیشرفت: بین مفهوم پیشرفت و توسعه غربی تفاوت وجود دارد. توسعه مفهومی ارزشی، سیاسی و غربی پیدا کرده و غرب می‌گوید توسعه یعنی همانند ما شدن است، الگوی توسعه غربی با مبانی صرفاً مادی بوده و فاقد معنویت است در حالی که پیشرفت در اسلام با مبانی اسلامی و هم جنبه‌ی مادی و هم جنبه‌ی معنوی برای تعالی و سعادت دنیا و آخرت جامعه و انسان و قُرب به خداست.

اهداف پیشرفت: با تجزیه و تحلیلی که در بخش قبل در مقوله اهداف پیشرفت صورت گرفت می‌توان اهداف اسلامی پیشرفت از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) را در دو حوزه انسانی و تمدنی/حکومتی/اجتماعی دسته‌بندی و به ترتیب درصد فراوانی از بیشترین به کمترین به قرار زیر نتیجه‌گیری نمود:

✓ در حوزه انسانی: تعالی، کمال و سعادت انسان، مکارم اخلاق، آباد کردن دنیا، رضای الهی، انسان‌سازی، رشد و شکوفایی استعدادهای خدادادی، قرب الهی، آینده روشن، انسان کامل، آسایش فکر

✓ در حوزه تمدنی، حکومتی و اجتماعی: آرمان‌های اسلامی و انقلابی، گسترش عدالت، ادامه راه و جهت‌گیری و وصیت حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه)، ادامه راه و سنت انبیاء، خاتم‌الانبیاء پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و ائمه اطهار (سلام‌الله‌علیهم)، حاکمیت اسلام و قرآن (حکومت اسلامی)، رسیدن به حیات و شجره طیبه، الگو شدن برای همه جهان، تحقق کامل سند چشم‌انداز، ایجاد تمدن نوین اسلامی، ایجاد جامعه اسلامی، تعالی و سعادت جامعه، ایجاد امت اسلامی، پیشرفت جهان اسلام، اتحاد جهان اسلام، الهام بخشی در جهان

ارکان، ابعاد و مولفه‌های پیشرفت اسلامی: پس از تجزیه و تحلیل صورت گرفته در بخش قبل این پژوهش در باب نظریه اسلامی پیشرفت، سعی شد تا مضامین و مقوله‌ها پیشرفت احصاء گردد و

در همین ضمن نیز ارکان پیشرفت شناسایی شد. لذا در نتایج حاصله، مضامین پیشرفت که جنسی از نوع ابعاد دارد در سه حوزه انسان، اجتماع و حکومت بدین شرح کشف گردید:

✓ در حوزه انسان: پیشرفت معنوی؛ پیشرفت اخلاقی؛ پیشرفت فکر، علم و فناوری

✓ در حوزه اجتماع: پیشرفت اجتماعی؛ پیشرفت فرهنگی

✓ در حوزه حکومتی: پیشرفت اقتصادی؛ پیشرفت سیاسی؛ پیشرفت دفاعی و امنیتی؛ پیشرفت حقوقی و قضایی؛ پیشرفت مدیریتی و اداری

ملاک تفکیک بالا بر اساس ماهیت ابعاد بدست آمده است که هر کدام می‌تواند ماهیتی فردی(انسانی) یا اجتماعی یا حکومتی داشته باشند.

مقوله‌های مضامین دهگانه مذکور به تعداد ۳۴ مقوله و به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول (۵) مضامین و مقوله‌های پیشرفت اسلامی بر اساس بیانات و مکتوبات رهبری

مقوله‌ها(مولفه‌ها)	مضامین(ابعاد)	مقوله‌ها(مولفه‌ها)	مضامین(ابعاد)
ایمان	پیشرفت سیاسی	سیاست خارجی	پیشرفت سیاسی
اقدامات اساسی برای ترویج معنویت در کشور		سیاست داخلی	
ارزش‌های اسلامی اخلاقی	پیشرفت مدیریتی و اداری	ویژگی مسئولان	پیشرفت مدیریتی و اداری
جلوه‌های اخلاق اسلامی		سیاست‌های اداری و مدیریتی	

مضامین(ابعاد)	مقوله‌ها(مولفه‌ها)	مضامین(ابعاد)	مقوله‌ها(مولفه‌ها)
پیشرفت اقتصادی	رویکرد و جهت‌گیری‌های اساسی اقتصادی	پیشرفت فکر، علم وفناوری	رویکرد و جهت‌گیری‌های اساسی علمی
	سیاست‌های اقتصادی		الزامات و اقدامات اساسی برای پیشرفت علمی
	ارزش‌های اسلامی اقتصادی		توجهات به نهادها و اقشار خاص علمی
	پیشرفت بخش‌های اقتصادی		تفکر، پژوهش و خردورزی
	ملزومات پیشرفت اقتصادی		پیشرفت فناوری
	نتایج تحقق اقتصاد مقاومتی	پیشرفت اجتماعی	سلامت
	اقدامات تادیبی اقتصادی		نقش‌آفرینی نهادها، جوامع و آحاد مردمی در پیشرفت
	قضاوت عادلانه و بی‌طرفی در قضاوت		الزامات پیشرفت اجتماعی

مقوله‌ها (مولفه‌ها)	مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مولفه‌ها)	مضامین (ابعاد)
تعاملات و نزدیکی‌های اجتماعی	سیاست داخلی	پیشرفت حقوقی و قضایی	پیشرفت
کاهش و رفع آسیب‌های اجتماعی			
نماد پیشرفت اجتماعی			
فرهنگ دینی و انقلابی			
فرهنگ عمومی	نیروهای دفاعی- نظامی	پیشرفت دفاعی و امنیتی	پیشرفت
	تجهیزات و امکانات دفاعی-نظامی	پیشرفت دفاعی و امنیتی	پیشرفت
	رویکرد نظامی- دفاعی کشور امنیت و اطلاعات	پیشرفت فرهنگی	پیشرفت

نظریه اسلامی پیشرفت: در بخش‌های قبل مفهوم، اهداف، ابعاد و ارکان پیشرفت ارائه گردید. علاوه بر این موارد با روش‌شناسی گفته شده و بیانات گهربار رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) رویکردها، شاخص‌ها، موانع پیشرفت و عاملین پیشرفت نیز شناسایی گردید که همه این موارد در استعاره نظریه اسلامی پیشرفت مطابق شکل و متن زیر ارائه می‌گردد. لازم به ذکر است که در این مقاله برای رعایت چارچوب‌های نشریه و مٌطول نشدن مقاله، از ذکر رویکردهای پیشرفت، ۲۹۷ شاخص پیشرفت و همچنین عاملین و موانع پیشرفت پرهیز شده است و خوانندگان عزیز به اصل رساله ارجاع می‌شوند.

استعاره نظریه اسلامی پیشرفت: پیشرفت، نهالی است که ریشه در مبانی اسلامی دارد که با نور ایمان و در بستر علم در فضایی امن با یکپارچگی و وحدت همه اجزایش و با برخورداری عادلانه از مواهب طبیعی و الهی در همه‌ی ابعاد و مولفه‌ها با اتکا به خود رشد و نمویی مستمر دارد.

[illegible]

این نظریه در قالب مدل و متن زیر قابل نمایش است:

پیشرفت اسلامی بر اساس مبانی اسلامی و بر پایه ایمان، علم، امنیت، وحدت و عدالت است. این پیشرفت دارای ابعاد معنوی، اخلاقی، فرهنگی، فکر، علم و فناوری، اقتصادی، دفاعی و امنیتی، مدیریتی و اداری، اجتماعی، حقوقی و قضایی و سیاسی می‌باشد و برای ایجاد تمدن نوین اسلامی با برقراری حیات طیبه اسلامی و کرامت انسان‌ها تا رسیدن آن‌ها به تعالی و سعادت همراه با قرب الهی است.

منابع

- امید، مهدی. (۱۳۹۲)، *مبانی روش‌شناسی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*. گردآوری: علی‌اکبر ناسخیان، سعید وکیلی و حمیرا حافظ‌امینی، گفتارهایی در مفاهیم، مبانی و روش شناسی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تهران: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور.
- اویسی، مصطفی، جعفری، علی اصغر، حاجی‌زاده، علیرضا، صائبی، حسن، فارسی، محمدرضا، کولیوند، ابراهیم و نوریان، مهدی. (آذرماه ۱۳۹۳)، مطالعه گروهی پژوهشگران

- دانشگاه عالی دفاع ملی: *نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت* (دکتری)، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت ملی، ایران.
- پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. (۱۳۹۱)، *نظام محورهای کلان و موضوعات پژوهشی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- چهاردولی، عباس. (۱۳۹۲)، *تبیین الگوی مفهومی پیشرفت حقیقی اسلامی- ایرانی مبتنی بر معرفت‌شناسی دینی با استفاده از رویکرد نظام‌مند*، نخستین همایش ملی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تهران: مرکز پژوهش‌های علوم انسانی صدرا و همکاری پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- چهاردولی، عباس. (۱۳۹۴)، *ارائه الگوی مهندسی فرهنگی راهبردی با رویکرد سیستمی بر مبنای اندیشه‌های راهبردی مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) کاربرستی عملیاتی در کاربردی‌سازی علوم انسانی اسلامی*، نخستین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی، تهران: آفتاب.
- حبیبی، نیک‌بخش. (خرداد ۱۳۹۱)، *تبیین اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران* (دکتری)، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی، ایران.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۹۰)، *مورد پژوهش: فرآیندی برای نظریه‌پردازی بر اساس دانش پنهان، دوفصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)*، ۵۲-۲۷.
- خامنه‌ای، سیدعلی، مجموعه بیانات، قابل دسترس در: www.khamenei.ir
- خسروپناه، عبدالحسین و بانی، عبدالله. (۱۳۹۲)، *تاملی بر مبنای نظریه‌پردازی غرب و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و ضرورت آن در حوزه رهبری سازمانی*، مندرج در: کتاب دومین

- کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت)، صفحات ۳۲۶-۳۰۷، تهران: نشر الگوی پیشرفت.
- خمینی (ره)، روح‌الله. (۱۳۸۲)، *صحیفه نور*، تهران: دفتر حفظ و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ ۳، جلد ۸.
- دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۸)، *روش‌شناسی نظریه‌پردازی در مطالعات سازمان و مدیریت، پژوهش‌های مدیریت در ایران*، ۱۹۱-۱۶۵.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۲)، *لغت نامه*، زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، جلد دوم و دهم.
- رحمانیان، ساره. (۱۳۹۵)، *تدوین مقاصد الگوی پیشرفت برای مدیریت راهبردی جامعه اسلامی ایرانی*، کنگره بین‌المللی علوم انسانی، مطالعات فرهنگی، تهران: مرکز توانمندسازی مهارت‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۸۹)، *تحلیل مفهومی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، زمانه*، شماره ۹، ۳۰-۲۸.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۸۹)، *نظریه ابتناء*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۹۱)، *نه گام تا الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی*، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نقشه راه طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (ص ۴۷-۴۴)، تهران: پیام عدالت.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۹۲)، *مبانی معرفت شناختی تولید علم دینی، با تاکید بر کارکردهای عقل، فصلنامه ذهن*، شماره ۵۵، ۱۹-۵.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۹۳)، *نظریه اسلامی پیشرفت*، تهران، دانشست اندیشه‌ورزی مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، *نشریه اطلاع‌رسانی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*.

- رشاد، علی اکبر. (۱۳۹۳)، نظریه اسلامی پیشرفت، *ماهنامه معارف*، شماره ۱۰۶، ۱۴-۱۳.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی. (۱۳۹۰)، نظریه پردازی های علمی قرآن، *پژوهش های قرآن و حدیث*.
- رضوی، عبدالحسین، (۱۳۹۱)، طرح جامع علم دینی از منظر آیت الله جوادی آملی، *فصلنامه پژوهش های فرهنگی و اجتماعی*، ۶۱-۳۱.
- رفیعی آتانی، عطاءالله، اعرافی، علیرضا، موسویان، سیدعباس و العالم چودری، مسعود. (۱۳۹۴)، *نظریه-کتابی در عالی ترین سطح علم و تحقیق برای انتخاب و معرفی نظریه های برتر در عرصه علوم انسانی*، تهران: آفتاب توسعه.
- عبدخدائی، مجتبی. (۱۳۹۱)، درآمدی بر نظریه پردازی دینی روابط بین الملل، *فصلنامه روابط خارجی*، ۲۷۶-۲۳۵.
- عیوضی، محمدرحیم. (۱۳۸۹)، نظریه پردازی در حوزه مطالعات جامعه شناسی، *فصلنامه راهبرد*، ۲۶۰-۲۴۳.
- لطفی زاده، عباس، ابراهیمی، رضا و ابراهیمی، اسلام. (۱۳۹۲)، *فرانظریه پردازی در علوم اجتماعی، مطالعات جامعه شناسی*، سال دوم، شماره ۷، ۵۶-۴۱.
- مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، (۱۳۸۸)، *الگوی مطلوب توسعه (الگوی توسعه اسلامی-ایرانی)*، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. (۱۳۹۱)، *چیستی و مفهوم الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرآیند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. (۱۳۹۴)، *پیش نویس الگوی پایه پیشرفت (نقدها و نظرها)*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

- مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. (۱۳۹۴)، *پیش‌نویس پیشنهادهای مبنای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، تهران، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. (۱۳۹۴)، *پیش‌نویس سند مبنای عام پایه‌ای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت- نسخه پیشنهادی د*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- معین، محمد، (۱۳۴۲). *فرهنگ فارسی*، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، جلد ۱ و ۲.
- موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، (بی‌تا)، *روش تولید علم و نظریه پردازی و معیارهای ارزیابی فرضیه‌ها و نظریه‌ها*، مشهد: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام.
- موسی‌خانی، محمد، مانیان، امیر، اخگر، بابک، جوادی‌آملی، مرتضی و نعمتی‌شمس، حسنعلی. (۱۳۹۲)، *مدیریت دانش دینی (دین بنیان)*، *دوفصلنامه اسلام و مدیریت*، ۷-۴۲.
- میرباقری، سیدمحمد مهدی. (۱۳۹۲)، *روش و منبع تولید الگوی پیشرفت*. دومین کنفرانس الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت (مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت) (ص ۱۳۶-۱۳۱)، تهران: نشر الگوی پیشرفت.
- نبوی، سیدمرتضی و ملایری، محمدحسین. (۱۳۹۲)، *مفهوم شناسی نظریه‌پردازی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، گردآوری: علی‌اکبر ناسخیان، سعید وکیلی و حمیرا حافظ‌امینی، *گفتارهایی در مفاهیم و روش‌شناسی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت* (ص ۱۲۲-۱۰۷)، تهران: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور.
- نبوی، سیدمرتضی. (۱۳۹۳)، *ارائه مدل مفهومی در راستای تحقق و اجرای ایده الگوی توسعه اسلامی ایرانی*، تهران: موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی ریاست جمهوری.
- نجاری، رضا. (۱۳۹۱)، *روش نظریه‌پردازی شهید مطهری در مبحث رشد*، *دوفصلنامه مدیریت اسلامی*، ۸۷-۱۰۳.

- واسطی، عبدالحمید. (۱۳۸۳)، *نگرش سیستمی به دین*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، کتاب نقد.
- وکیلی، سعید. (۱۳۹۱)، *مقدمات لازم برای تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، نخستین کنفرانس الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت (نقشه‌راه طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت) (۶۲۶-۶۰۳)، تهران: پیام عدالت.
- یوسفزاده، حسن. (۱۳۹۵)، *الزامات نظریه‌پردازی در عرصه پیشرفت با تاکید بر جایگاه انسان شناسی*، پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (ص ۱۱)، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- dubin, R. (۱۹۷۶). **Theory building in applied areas**. handbook of industrial and organizational psychology, ۱۷-۳۹.
- G Wahric. (۱۹۷۰). The German Dictionary. Germany: Deutsches wörterbuch guterloh

۱ -Materialist

۲ -Humanist

۳ -Andrew Van de Ven

۴ -Theory

۵ -Robert Dubin

۶ -Maxqda